

yasak bölgeden göz oyunları

Saat 12 civarında bir kafede buluştuk. Nedense ben ellilerinde, öğretmen tipili, sakin bir kadınla karşılaşmayı planlamışım kafamda, hiç de öyle olmadı. Kıpısa saçlı, minyon, yaşını hiç göstermeyen, gülyüzlü ve zıppır bir kadın *"Sen Su musun?"* sorusuyla -ben hâlâ onun hangi sokak köşesinden fırladığını hatırlamıyorum- dibimde belirdi. Gün içinde geçen her dakikayı hatırlamamız imkânsız. Normalde hiçbir şey hatırlamıyoruz zaten, günler birbirine karışıyor. Galiba sonra yıllar birbirine karışıyor. Aman aman... Oralara hiç girmeyelim şimdi. Onun yerine, Lisa Ross'la geçirdiğim bir saat, fırından yeni çıkmış ekmeğin kıvamındayken sizlerle paylaşayım, daha zevkli.

Adak İzleri

Lisa Ross'un 31 Mart-8 Mayıs tarihleri arasında Nelson Bilmemne Gallery'de sergilenen fotoğrafları (*) bizim coğrafya derslerinden Doğu Türkistan olarak hatırladığımız, aslında şu an Çin Cumhuriyeti'nin kontrolü altında bulunan Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nden geliyor. Tacikistan ve Kırgızistan'a komşu bu bölgede 1950'lerden itibaren 'çoğunluk' statüsünü Çinlilere kaptırıp şu anda 'azınlık' olarak hayatlarını sürdürmeye çalışan Kazak, Uygur, Kırgız ve Özbek halkları var. He ne kadar Çin hükümeti Uygurların dinî adetlerini ve uygulamalarını kısıtlasa da, halk yılın belirli zamanlarında Taklamakan Çölü'ne çıkıp kutsal kabul ettikleri imamların mezarlarını ziyaret edebiliyor. Bu mezarlar, fotoğraflardan da anlaşıldığı gibi, görmeye alıştığımız mezarlardan değil. Uzun tahta kazıklardan ibaret bu ziyaretgâhlar, zaman içinde halk tarafından tasavvuf mezhebinin ileri gelenleri için inşa edilmiş. Vefat etmiş imamların şifa verme ve yol gösterme gibi mistik güçlerinin olduğuna inanan Uygurlar, mezar ziyaretlerini sadece dinlerinin değil, yaşamlarının bir parçası olarak görüyor. Çöle tırmanma merasimi, yol boyunca çadırlarda pişen ızgara et ve sac ekmeklerin yenmesi, ip cambazlarının seyredilmesi, yolda rastlanan fakirlere zekât verilmesi gibi birçok eski göreneğin bir arada hayata geçirildiği bir şölen halinde geçiyor. Bütün gün süren tırmanışın sonunda ise halk toplu veya tek olarak istediği bilirkişinin mezarında dua ediyor ya da adak adıyor. Zaten fotoğraflarda gördüğümüz mezarlara bağlanmış kumaş parçaları hepimizin aşına olduğu 'dilek dileme' adetinin bir parçası.

Peki bu mezarların yaşayan tarih olarak büyük bir önemi olmasına rağmen neden hiç insan yok bu fotoğraflarda? Bu, sanatçı tarafından bilinçli olarak yapılmış bir seçilmiş. Lisa bana konuşmamız süresince bu sergide gösterilmeyen fakat anlattığım merasim sürecinde çekilmiş birçok başka fotoğraf gösterdi. Bu fotoğrafların hemen hemen hepsi çöle tırmanıştan insan manzaraları niteliğinde fotoğraflardı. Sanatçının içinde insan olan fotoğrafları sergi kapsamı dışında bırakması geleceğe dair birkaç farklı korkudan ileri geliyor. Lisa'nın en büyük korkusu, mezar fotoğraflarının son zamanlarda Batı'da hızla form değiştirip kalıplaşan 'Müslüman' veya 'İslam' imajlarına malzeme olması riski. Haklı bir korku aslında bu. Baş örtme ya da dua etme gibi kavramları köklerine oturacak kadar bilgiden yoksun olan Batı insanı-

FOTOĞRAFLAR: © LISA ROSS, İmam Cafer Saadik'in Mezarı #5 (üst) - Kayıp Şehir Niya'da bir Mezar, 2005 (alt) | Nelson Hancock Gallery izniyle

nın, bu imgeleri popüler kültürün kalıplaşmış gözüyle okuma ihtimali çok yüksek. Lisa'nın ikinci korkusu ise Doğu Türkistan bölgesindeki politik durumla ilgili. Çin hükümeti bu fotoğrafları Türk kökenli azınlıkların yaşam biçimini teşvik edici şekilde yorumlayacağından, zaten etnik denetleme altında yaşayan azınlıkların yaşam koşulları olduğundan daha da zor bir hale gelebilirmiş.

Lisa'nın korkuları bir kenara, aslında mezar fotoğraflarının insan içermemesi bence çok hoş, beklenmedik bir etki bırakıyor üstümüzde. Bir daha yakından bakalım bu fotoğraflara. Bu tahta sopalannın boyu ne kadar sizce? Fotoğraflarda bu kutsal yapıların gerçek boyutuna dair hiçbir ipucu yok. Yani, beynimizin otomatik olarak adını sanını, boyunu posunu, materyel gerçekliğini bir anda kavrayamadığı objelerle karşı karşıyayız. Kalıplaşmış bir şekilde görmemizin imkânsız olduğu bu fotoğraflar belki tam da bu yüzden, son derece ilginç görsel sonuçlar doğurabilir beynimizde. Ben küçükken bir kelimeyi tekrar tekrar söyleme oyunu oynardım. 200-300 kere 'kitap' kelimesini tekrarlıyorsanız, 'kitap' kelimesi anlamını yitirir. Bizler kendimizi bildik bileli gözlerimizi yüzde doksan dokuz 'tanımlama' amaçlı kullanıyoruz. Gün içinde gözlerimizin tek görevi etraftaki farklı boydaki objeleri birbirine oranlamak ve onları alıştığımız şekilde algılamaktan ibaret.

Bu çok sıkıcı bir durum aslında. Çocukların kutular içinde saklanıp kendi dünyalarını yaratmak istemeleri ya da masanın altında sırtüstü saatlerce yatıp yukarı bakabilmeleri, hâlâ kalıplar içinde algılamaya alışmamış görme duyularının sınırlarını zorlama hevesinden kaynaklanıyor bence. Andre Kertesz ile ilgili hoş bir anı vardır. Vefatından bir iki gece önce, gece yarısı uykusundan uyanır Kertesz. Susamıştır. Mutfağa doğru yürümeye çalışırken ayağı kayar, yere düşer. Zaten çok hasta olduğu için oracıkta uyuya kalır. Sabah yerde gözlerini açar açmaz şöyle der: *"Aman Allahım, neredeyim ben? Şu ilginç şekillere, şu açılara bakın... Öldüysem, burası cennet olmalı!"* Çöl, gökyüzü, boyu belirsiz sopalara ve kumaş parçaları. Gözlerimiz apayrı bir dünyanın kapılarını zorlamak zorunda kaldı, kaza eseri de olsa. Sıcak bir yaz günü, limonata.

Yepyeni Bir Afrika

Sergi küratörleri gün geçtikçe, hatta saniye saniye, daha da önem kazanıyor sanat dünyasında. O kadar değerlendirildi ki bu meslek, dört senede üniversiteden küratör olarak çıkabiliyorsunuz. Yanlış anlamayın, mesleğe gazemim yok. Tam tersine, fotoğraf kitabında editör ne ise, sergide de küratör o kadar önemli. Ama elime koskoca International Center of Photography gibi bir kurumun Afrikalı sanatçıların fotoğraflarından oluşan son sergisi *"Snap Judgements: New Positions in Contemporary African Photography"* (Gıyabında Yargılama: Güncel Afrika Fotoğrafında Yeni Konular) basın bültenini alıyorum, sergiye katılan otuz küsur sanatçıyla ilgili en ufak bir bilgi yok. Sayfa sayfa, çevir bitmez bültenin sadece yarım sayfası katı-

lımcıların ismini ve ülkesini listeliyor. Ama dünyaca ünlü küratörümüz Mr. Enwezor'un iki buçuk sayfalık biyografisi, kendisinin ne kadar başarılı olduğunu tekrar tekrar kafamıza vuran basın bülteni, küratörün de şahsen katılacağı sempozyumun detayları... Bir nefes alalım. Ben gene de sizlere sunuyorum bu sergiyi, çünkü her şeye rağmen bu sergi, kitadaki durumu, oraya ait sanatçıların gö-

zünden yansıtması bakımından önemli. Afrika kıtasından Batı'nın gözüyle gelen 'aç, hastalıklı, öldü ölecek, sefil, yardıma muhtaç' insan manzaralarını yeniden değerlendirelim artık. Zaten sayısız aynı tip fotoğrafa baka baka vicdanımız körelmiş, garip bir çıkmaz içindeyiz. Dışardan bakanların basma-kalıp Afrika fotoğrafları sağolsun, AIDS ve sefalet kavramları birbirine karıştı, duygularımız bulamaç oldu, bu tip fotoğraflara artık cevap vermiyoruz. Afrika kıtası 'çaresiz' biz de 'duygusuz'. Biri ne kadar gerçekse, öbürü de o kadar doğru.

Siyah beyaz, renkli, dijital, video... Büyük bir sergi bu. Ben Boubacar Touré Mandémory'i seçtim sizin için. Kendisi Senegalli. Bu kadar. Basın bülteni daha fazlasını çok görmüş bize. Tamam, çok fazla taktım bu küratör meselesine, belli. Dönüp dolaşıp sözü aynı yere getiriyorum. Ne yapayım, amaç Afrika fotoğrafını yeniden tanıtmak mı, küratörün ününe ün katmak mı anlayamadım. Benimki küçük çapta bir protestoydu sadece. Affedin.☹

(*) Sergide yer alan fotoğrafları, galerinin internet sitesinden görmeyiz mümkün: www.nelsonhancockgallery.com

FOTOĞRAF: © BOUBACAR TOURE MANDÉMORY, Balıkçılık Renkleri (Afrika Başkentleri serisinden), 2000-2005 (Sanatçının izniyle)

We met around 12 o'clock at a café nearby. For some reason, I'd imagined her to be the teacher/ethnographer type, probably in her late forties. Not quite. I can't remember which street corner she emerged from but there she was; "Are you Su?", short hair, full of life, and for all I knew, there was no way to know how old she might be...

It is impossible to remember every minute of our day. We barely remember anything about the previous day. They say, later, years just merge into each other, and all we have is a couple of memories buried somewhere in the past. But I will not go into all that now. I would rather tell you my impressions from meeting Lisa Ross and her work, while they are still fresh.

"Traces of Devotion"

Lisa Ross' pictures which were on view at Nelson Hancock Gallery from March 31 until May 8th are from Xinjiang region of the People's Republic of China. (For us, this would correspond to what was then called "Eastern Turkistan" in our dusty geography books). Having lost its majority status in the region to Chinese since 1950s, there live many people of Turkic origin; Kazhak, Uyghur, Kyrgyz, Uzbek... Despite the strict provisions of the Chinese Government, Uyghurs from this area are allowed to visit Taklamakan Desert to worship and "pay their dues" to the holy imams of Sufi origin. We are not so familiar with this type of mezar as opposed to our mezar which are plain burial sights, except for a couple built for revered local imams. As to what ceremonies and sights can be seen during the procession leading up to these burial sights, I've had the chance to see it through Lisa's yet unpublished work from this project. Charcoaled meat and bread made on "sac", child tightrope walkers, people giving alms to fakirs... Once ascended to the sites, locals pray and make offerings to the imams. As to tying pieces of fabric all around the mezar, it is reminiscent of our tradition of tying a piece of cloth to anything surrounding the holy sites.

Why isn't there a single person in these photographs? This is a conscious decision made by the artist. Lisa showed me on her computer many other pictures that had people in them, also taken during the same journey. Her decision to exclude those pictures is driven by two main fears. Firstly, there is a high chance for the present Western audience to relate these images to highly stereotyped image of Muslims which would cause a misreading of the whole project. Secondly, considering how strict the Chinese Government is when it comes to disclosing information about the lives of people in the region, these pictures could make things worse for the Uyghurs in the long run. Both very reasonable fears, I say.

To set these fears aside, I think the fact that Lisa's pictures do not have any people in them creates a wonderful, unexpected impression on us. Let us look at these images one more time. How tall are these sticks, you think? How big are these mezar? We haven't got a clue because there is no information in these photographs that would provide our brains with what it needs to be able to tell the size of something. When first pictures of Egyptian pyramids were taken, people found out that unless the photographer placed a

person in front of the pyramid, there was no way to tell how big the pyramids were in real life from the photographs. This lack of relativity, the question of not knowing how big something is, opens new doors for us. We cannot see these sites conventionally; before we can form even an opinion of them, we must see them as they are. "To see something as it is", how many photographs can do that today? Not very many.

When I was small I played this game where I repeated the same word 200-300 times to myself until it lost all meaning. Our eyes do the same thing everyday by looking and sizing and looking and recording. Their only duty is to "identify". This a pretty boring job to do full-time, if you think about it. There is a memory about André Kertesz. A couple nights before he dies, he wakes up at night to get a glass of water. On his way to the kitchen, he trips over something and falls to the floor. Not having enough strength to get up, he falls asleep right there. When he wakes up the next morning, still lying on the floor, he thinks to himself, filled with excitement "Oh my! Where am I? What strange and beautiful angles! I must be in heaven!". With the desert, mezar, wooden sticks and colorful fabrics, Lisa has given us a chance to purify the way we see.